

Sugestii

Tipurile și funcționalitatea regimurilor politice

Principiul separației puterilor în stat constă în cooperarea autorităților legislative, executive și jurisdicționale privind exercitarea funcțiilor ce le revin prin lege în scopul stabilirii unui echilibru rezonabil și prevenirii eventualei abuz din partea fiecăreia dintre structurile nominalizate. Ca element constitutiv al formei de stat, regimul politic exprimă totalitatea procedurilor și mijloacelor de realizare a puterii, evocă raporturile dintre componentele sistemului politic și economic, reliefând gradul de instituționalizare și obligativitatea garantării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, definind în acest context un set de valori, principii și finalități politice.

De la începutul anilor '90 ai sec. XX, Republica Moldova se află în căutarea formei optime de guvernare democratică, parcurgînd, conform unor analiști, următoarele etape: republică prezidențială (3 septembrie 1990 - 29 iulie 1994), republică semiprezidențială/semiparlamentară (29 iulie 1994 - 5 iulie 2000) și republică parlamentară (din 5 iulie 2000 pînă-n prezent).

Considerăm că în țara noastră tipul de regim politic a fost modificat de 5 ori: 1) *parlamentar* (27 aprilie - 3 septembrie 1990); 2) *semiprezidențială/semiparlamentară* (3 septembrie 1990 - 5 martie 1991); 3) *prezidențială* (5 martie 1991 - 29 iulie 1994); 4) *semiprezidențială/semiparlamentară* (29 iulie 1994 - 5 iulie 2000) și 5) *parlamentar* (5 iulie 2000 pînă-n prezent). Schimbarea frecventă a tipurilor de regim politic ne mărturisește că dezbaterile inițiate de diferiți conducători ai partidelor politice, șefi de stat din perioadele respective și de alți lideri de opinie au deraiat ireversibil spre o confruntare de interese politice de grup sau personale. Comunitatea academică și opinia publică largă n-au fost antrenate în acest proces, nereușind, astfel, să formuleze teze și poziții de principiu în disputa constituțională, lăsîndu-le pe seama oamenilor politici și a guvernanților, care au căutat în mare parte să-și maximalizeze puterea și forța de influență politico-financiară, fără a se solda cu rezultate notabile.

Regimul prezidențial a oferit o clară separație a puterilor între Executiv, Legislativ și Judiciar, conferind un număr mare de atribuții Președintelui țării. E cazul să precizăm că regimul prezidențial constituie o formă eficientă și viabilă de organizare a puterilor în stat doar în condițiile unui sistem permanent de control și de verificare a modului în care Președintele își exercită prerogativele sale, fiind concomitent și șef al executivului. Acest sistem de guvernare este răspîndit cu precădere în statele din America - SUA, Brazilia, Mexic.

Regimul semiprezidențială/semiparlamentară, în care Președintele ales de întregul popor devine un mediator și arbitru între puterile statului, lărgeste imputernicirile Guvernului, în fruntea

● **AMENDAMENTUL UNTILĂ: PRO! Parlamentul englez. De obicei, la ședințele Camerei asistă și participă la vot circa 1/3 din componența Camerei**

căruia se află Prim-ministrul, care poartă dublă responsabilitate - în fața Președintelui și în fața Parlamentului. În anumite situații, deosebit de specifice, Președintele țării poate dizolva Parlamentul, după cum s-a și întâmplat în Republica Moldova pe 31 decembrie 2000 și pe 15 iunie 2009. Acest sistem *semiprezidențială/semiparlamentară* și-a confirmat viabilitatea în Franța, Portugalia, Rusia, România.

Regimul parlamentar acordă o importanță deosebită forului legislativ, care devine realmente adevărata forță politică de guvernare. Guvernul înzestrat cu mari prerogative, condus de Prim-ministru, este obligat să prezinte dări de seamă în fața Parlamentului, care îi poate retrage încrederea, în cazul în care consideră că acesta nu-și exercită eficient mandatul. Președintele deține atribuții de reprezentare și protocol, iar Prim-ministrul se bucură de o poziție deosebită în ierarhia eșalonului superior al puterii de stat. Președintele țării dispune și de prerogative de reprezentare, desemnează viitorul premier, însă o opțiune în acest sens nu poate fi făcută direcționat, deoarece el va recurge la nominalizare numai după ce va consulta și va obține susținerea forțelor politice din Parlament. Astăzi în lume au devenit republici parlamentare eficiente astfel de state ca Italia, Austria, Israel.

Abordate în ansamblu, reformele constituționale operate imprimă sistemului politic anumite avantaje, dar, totodată, și dezavantaje. Regimul politic parlamentar oferă mai multe priorități privind consolidarea democratică, în special prin capacitatea de a edifica majorități. Guvernele nu pot fi formate și nu pot supraviețui fără o condiție minimă - disponibilitatea majorității de a susține Executivul. Din aceste considerente, parlamentarismul

ține să producă stimulente pentru crearea unei majorități. În cazul guvernelor de coaliție, important este ca acestea să fie durabile. În Republica Moldova, spre regret, ele mai întotdeauna au fost subrede (ADR - 1998). Parlamentarismul, în acest sens, devine o formă de interdependență dintre Legislativ și Executiv, primul poate dizolva Guvernul, să solicite alegeri parlamentare anticipate, prezentîndu-și demisia. Dependenta reciprocă contribuie la formarea majorităților de coaliție și la identificarea mecanismelor de rutină pentru depășirea crizelor imanente acestui tip de regim.

Prin contrast, *prezidențialismul* este un sistem al independenței reciproce. Președintele dispune de mandat fixat și independent de Parlament, ca, de altfel, și Legislativul. Guvernul este format deseori în lipsa majorității, chiar și în cadrul sistemelor cu multe partide (cazul Braziliei). Asemenea Executiv minoritare au de înfruntat adesea situații de impas legislativ din cauza lipsei mecanismelor de rutină privind depășirea crizei. În astfel de condiții Legislativul poate vota, spre exemplu, bugete fără acoperire, Guvernul fiind impus să-l execute.

Deci, atît regimul prezidențial, cit și cel parlamentar sînt producătoare de situații de crize provenite din înseși caracteristicile lor fundamentale. Totuși prezidențialismul se distinge printr-un grad mai ridicat de stabilitate, dat fiind că actul de guvernare depinde mai puțin de Legislativ. Avem în vedere posibilitățile funcționării unei administrații susținute de minoritatea parlamentară, relațiile între cele două ramuri ale puterii de stat fiind edificite pe principiul contrabalansării reciproce și partajării stricte a competențelor.

Parlamentarismul, dimpotrivă, se caracterizează printr-o capacitate mai

mare de formare a majorităților de coaliții pluripartite, aranjamente care oferă diverse posibilități pentru funcționarea unui număr extins de partide în Legislativ. Regimul parlamentar, deținînd stimulente importante pentru menținerea disciplinei de partid și formarea coalițiilor, este în măsură să încurajeze societatea politică, să-și consolideze maturitatea și responsabilitatea, deși nu este mai puțin prezent traseismul politic, mai ales în condițiile unui sistem de partide slab dezvoltat și instabil în interior. Simptomatic este însă că statele ex-comuniste din zona Baltică și din Europa de Est, care au optat pentru regimul parlamentar, au evoluat într-un ritm mai accelerat în implementarea reformelor politice.

Regimul semiprezidențială/semiparlamentară reprezintă, prin esența sa, o variantă de compromis în partajarea și exercitarea prerogativelor executive între Președinte, ca șef al statului, și Prim-ministru, ca șef al Guvernului, cel dintîi dispunînd de unele funcții executive, dar într-un volum mai mic comparativ cu imputernicirile de care dispune omologul său în condițiile republicii prezidențiale. Pe arena politică internă sînt prezenți doi actori, doi agenți direcți ai electoratului, cu două surse independente unul de altul de legitimitate (Președintele și Parlamentul), care pot să se afle în raporturi fie de cooperare, fie de conflict. Prim-ministrul, avînd responsabilitate dublă, depinde în cea mai mare măsură de sprijinul din partea Parlamentului. Dar Președintele poate iniția demiterea forului legislativ suprem și anunța alegeri parlamentare anticipate, situație care presupune expres solicitarea demisiei din partea Guvernului și desfășurarea activității în condițiile intermatului. Conflictuale ima-

nente dintre Președinte, pe de o parte, și Parlament sau Guvern, pe de altă parte, sînt soluționate sau prin alegeri parlamentare generale anticipate, inițiate în special de șeful statului, sau prin coabitare ce se rezumă la o înțelegere mutuală de a nu provoca crize politice pînă la următorul scrutin ordinar prezidențial sau parlamentar (cazul Franței).

Republica Moldova a inițiat tranziția spre edificarea statului de drept și a economiei funcționale de piață în condiții complicate prin ajustarea unor structuri ale puterii de stat la realitățile noi și prin formarea unor noi instituții ce nu se regăseau în perioada sovietică. Lipsa unei elite naționale democratice, de alternativă celei nomenclurist-comuniste, n-a întârziat să se răsfrîngă asupra cursului reformelor, soldîndu-se, în ultimă instanță, cu instituționalizarea și consolidarea unei forme semidemocratice de guvernare, axată, cu precădere, pe capacitățile și opțiunile șefului statului.

Conflictele frecvente din anii '90 ai sec. XX dintre Președinte și Legislativ vizau nu atît fondul de idei strategice, determinante ale cursului general de politică internă și externă, cît aspirațiile de redistribuire a prerogativelor de putere privind consolidarea pozițiilor diferitor grupări politice. După alegerile parlamentare generale din 2001, s-a instaurat un regim de guvernare deglizat-prezidențial: în condițiile tipului parlamentar de republică toate capacitățile decizionale *de facto* au fost concentrate în minile Președintelui. Astfel, o sarcină importantă a actualei Alianțe pentru Integrare Europeană constituie descentralizarea procedurii de adoptare a deciziilor în vederea asigurării prevederii constituționale cu privire la separația puterilor în stat. Important este de a recupera timpul pierdut la capitolul funcționarea instituțiilor democratice și a economiei de piață prin lichidarea discrepanței între intențiile bune și materializarea lor.

Cu titlul de recomandare generală: luînd act de criza constituțională din Republica Moldova și oportunitatea neadmirării repetării ei în viitor, ar fi cazul de modificat tipul de republică, revenind la cea *semiprezidențială/semiparlamentară*. Sugestia în cauză reiese și din faptul că modificarea propusă asigură mai bine echilibrul dintre principalii actori ai puterii de stat, Președintele trebuie să fie ales prin sufragiu direct și liber exprimat de către toți cetățenii cu drept de vot, iar Parlamentul – în baza sistemului electoral mixt. Astfel, Republica Moldova va fi divizată în circumscripții uninominale, asigurînd consolidarea unor raporturi mai strînse dintre alegătorii și Legislativ.

În acest sens, ar fi oportună amendarea Codului Electoral prin modificarea tipului de sistem electoral de la actualul proporțional cu o singură circumscripție la cel mixt, utilizînd atît circumscripții uninominale, cît și cu vot în baza listei de partide. Aceste amendamente vor contribui la optimizarea sistemului de partide din țară, cu atît mai mult cît principalele forțe politice dispun de o reprezentanță relativ bună în teritoriu. Un alt efect neîntîrziat ar fi consolidarea structurilor administrative de nivelul al doilea, precum și identificarea liderilor noi cu înalte capacități manageriale și responsabilitate civică.

Pantelimon VARZARI,
Victor JUC,

doctori în filozofie, conferențieri universitari, Institutul Integrare Europeană și Științe Politice al A.Ș.M.

Nedumeriri

Cultura română

Un bun al nostru: intangibil și inseparabil

● Vlad Filat la o acțiune de salvagardare a culturii naționale moldovenești

I.

Bună, rea; mare sau minoră, noi avem doar o cultură națională, dar nu două. Ea nu poate să se numească altfel decît cultura română. Pentru 26 de milioane de vorbitori de limbă română, Porumbescu și Enescu sînt ai noștri ca și Doga și Stircea; Grigorescu și Luchian ca și Ig. Vieru și Valentina Russu-Ciobanu; Maria Tănase și Ioana Radu ca și Nicolae Sulac și Alexandru Lozanciuc, Dan Spătaru și Angela Similea ca și Ion Suruceanu și Ștefan Petrache, Marin Preda și Sorin Sorescu ca și Ion Druță și Vasile Vasilache.

Dar iată ce mi-i dat să citesc zilele acestea. Un grup de mari *deyately* cer de la noua conducere a țării ajutor pentru, cităm: "renașterea culturii naționale".

Domnule Cimpoi! De unde atîta *pezimism*? Ce, i-ați luat pulsul și ați constatat că cultura română, cultura noastră națională, e pe patul de moarte? Sau vi se pare că parul germinativ al culturii române e aici, la Chișinău, ca mai apoi răsădului de aici, de pe Bîc, să fie transportat în întreg arealul culturii și civilizației române: la Tiraspol și Cluj, la Timișoara și București? Vă înșelați amar. V-o spun cu toată sinceritatea. Dacă se și face ceva demn de luat în samă în această cultură, trebuie, rușinați, să recunoaștem că dincolo de *Riul lacrimilor noastre* se mai face cîte ceva. Și dacă se face, dar se face! cu ce manometru ați diagnosticat că cultura națională (!) ar trebui să rească?

Sau, br-r-r-r! vă mai aflați în prizonieratul tezei leniniste despre existența a două culturi în cadrul aceleiași culturi?

Apelul de renaștere a culturii române prin Chișinău și de la Chișinău e semnat de președinți ai unor uniuni de creație. De dl Saharneanu, numai de bine; pe dl G. Jalbă nu-l prea cunosc; lui S. Grecu îi dăm crezare, pe dl Ciobanu îl iertăm, că-i de-al nostru, de-al lui Vlad, Sobor e dus la biserică, dar de unde atîta elan proletcultist la domnul Exeget? La dl Cimpoi, adică. La ce bun acest separatism cultural? "Nutrim speranțe pentru renașterea culturii naționale"! Să existe oare o cultură națională la București și alta la Chișinău? De ce viermele discordiei și mărul indoielii să cadă tocmai în gospodăria celor mai iubiți dintre pămînteni?

2.

Domnilor țărani, chiar de nu sîntem români, ci moldoveni, vă spun cu toată sinceritatea: cultura noastră, cu

specificul ei moldovenesc, este cultura română. De la Chișinău pînă dincolo de Chișinău Criș, de la Naslavcea la emblematica Turtucaie. La această cultură au trudit circa 26 de milioane de oameni. Din vremuri imemorabile și pînă în prezent. Indiferent de locul așezării lor.

De ce, totuși, *nu* cultură moldovenească? Răspund cu o altă întrebare: bine, dar cum atunci îl vom integra în cultura moldovenească pe unul dintre cei mai mari poeți ai noștri, pe românul Tudor Arghezi? Ce facem cu romanele ardeleanului Rebreanu și cu ale olteanului Preda. Le studiem în cadrul literaturilor străine? Ar fi un nonsens. Noi nu trebuie să ne dezicem de ceea ce este al nostru, al tuturor, de ceea ce simțim cu toate fibrele sufletului, – de Brîncuși și Aman, de Musicescu și Maria Tănase.

III.

Alteceva e că tocmai românii strîmbă din nas și nu vor să audă de puținul nostru, de contribuția noastră la înălțarea edificiului Cultura română. Ne referim la valorile culturii române create la noi, în Moldova. Însă asta nu mai e problema noastră, a moldovenilor. E problema lor, a românilor. E vorba de nivelul lor de cultură, de educație și de un fel al lor aparte de comportament, care numai crengian sau sadovenian nu este. E vorba de bun-simț, de bună-creștere, de gust, de puterea de a renunța la aroganța românească și de a recunoaște că cel mai bun bust al lui Eminescu este cel al sculptorului evreu Lazăr Dubinovschi de la Chișinău. Dar asta, încă o dată: tine de educația celor de peste Prut.

Însă niciodată și nicidînd să nu încerce cineva să înfigă cuțitul în templul culturii române pentru a o hăcuți și a împărți Întregul. Ea e unică și indivizibilă. Aparține și românilor, și moldovenilor în aceeași măsură. Iar în lume exemple de felul acestea - cite vrei. Două sau chiar mai multe națiuni care se alimentează din aceeași cultură.

4.

De unde și ruga noastră pentru sănătatea celor cinci corifei care au constatat că cultura română – de la Nistru pînă la Tisa! - e pe patul de moarte:

- Iartă-i, Doamne, că nu știu ce fac.

Aud o voce dintr-o parte:

- Ba tare mai știu. Și ne demonstrează, drăgălașii, că ei - pentru niște părălute, pentru niște cămeruțe, pentru un pahar de vin și-un colț de piine - sînt gata să secționeze cultură română! Cum au mai vîndut-o unii. Ca pe răsărită prăjită. Ce-i drept, nu acum, dar pe timpul rușilor. Sau poate că eu nu înțeleg ceva. Poate că sintagma "renașterea culturii naționale" nu se referă la *așazisa cultură moldovenească*?

Dar iarăși: cuvîntul *renaștere* parcă nu se potrivește să fie plasat alături de noțiunea *cultura română*. Deoarece ea totuși e bine-mersi, dacă e s-o luăm în ansamblul ei? Deci e vorba de *Br-r-r!* Prin absurd: chiar de-ar fi la pămînt cultura română, de unde să ia Statul moldovenesc sau Filat atîția bani pentru a o revigora de la Chișinău pînă la Chișinău Criș și de la Satul Mare pînă la Tiraspol? Căci *Apelul* cu pricina nu e adresat prim-ministrului de la București, ci celui de la Chișinău.

Prin urmare, nu greșesc atunci cînd presupun că în viziunea semnatarilor documentului *renașterea culturii naționale* semnifică renașterea culturii naționale "moldovenești".

V.

Unii zic că lucrurile nu-s tocmai atît de complicate. La mijloc se află niște interese pecuniare. Și ar fi fost cu mult mai simplu și onest dacă *Apelul* nu era învelit în giulgiul sfînt al culturii naționale, ci se venea direct cu o *Cerere*:

- Vlad, dă niște bani!

Și Vlad venea iarăși la Uniunea Scriitorilor cu niște plicuri, și intelectualii români-basarabeni aveau să fie mulțumiți, unii chiar bine aghezmuți, căci Filat e băiat bun la suflet și receptiv la durerile UE.

Igor NĂFRAMĂ